Тіло як соціально-знакова система

Сучасні соціологи і антропологи грунтуються на уявлені про людину, яка має тіло. Тіло — це посередник між біологічним і соціальним, індивідуальним і колективним.

Тіло — це певний текст, реалізація знакової діяльності людини. Людина може читати тіло іншої людини, як певний текст. Тілесні якості людини, її характер сформовані певними стилями життя, і саме тому є такими, які не можна скопіювати. Кожній людині притаманні певні способи жестикуляції, домінуючі пози, форми сексуальності. Тіло несе на собі відбиток своєї епохи. Дух часу просвічується крізь погляд людини, її манери, специфіку мовлення Якщо сучасну жінку вдягнути у плаття а 1а Ватто і нарум'янити щічки, то сучасник не повірить у правдивість переображення, оскільки погляд очей, манера спілкування, тілесні рухи вкажуть на жінку, яка живе на початку XXI ст., але вдягнена у історичний костюм.

Не можна говорити про чисто природне тіло, оскільки тіло також є продуктом соціально-сторичного буття. Французький структуролог М.Мос писав у своїй праці Техніка тіла" про тіло як перший і природній інструмент людини. Техніка тіла — це те, і» люди дивляться, ходять, сплять, бігають, спускаються з гори, їдять, розмовляють *що* Техніка тіла — це сукупність традиційних дійових актів, відмінних від актів «апчних, релігійних і символічних. Кожній культурі притаманні рухи дозволені і недозволені, •природні і "неприродні". Жінкам і чоловікам притаманна різна техніка тіла: вони по-різному сидять, стискають кулак, бігають Діти-представники неєвропейських культур доволі часто сідають долу, а дорослим європейцям ця манера фактично невластива. Історики культури звертають увагу на те, що різним народам притаманні відмінні форми акушерства. Європейці природним положенням породіллі вважають положення на спині, а у інших культурах жінка народжує стоячи або сидячи. Відвідувачі етнографічних музеїв можуть переконатися у тому, що різні народи мають різні форми колиски. Існують культурно-відмінні техніки сну. Одні народи і спільноти використовують подушки, а інші ні, одні вкриваються, коли сплять, а інші ні. Для різних ; народів властиві різні форми ліжка, дивану. Японці взагалі не знають такого явища як ліжко. Японці, китайці їдять паличками, мусульмани — руками, а європейці виделками і ложками, які увійшли у вжиток зовсім недавно, так само, як і санвузли. В нашій культурі покачування головою означає "ні", а нахил голови донизу "так", а в болгарській культурі все навпаки.

Руки людини, яка працює фізично, широкі, огрубілі, з мозолями, жорсткі, часто з темнуватою шкірою, а руки піаніста тонкі, білі з довгими пальцями.

Сексуальні позиції є найбільш технічним виявом людини, який пов'язаний з мораллю, нормами, традиціями. Недаремно саме індійці

створили "Камасутру". Техніка "тіла існує навіть у глибині містичних станів: специфічні пози, особлива їжа, піст. | Існує багато технік по догляду за шкірою, за порожниною рота, гігієни, способів задоволення природних потреб. Міські жителі намагаються знищити наслідки опрілості людини шляхом використовування різних парфумів. Сільські жителі настільки тонко не відчувають запаху поту. Запах людського тіла асоціюється ними з важкою фізичною працею, з врожаєм, (який є ціллю усіх їх трудів. Селяни дивуються тому, що міські представники зневажливо ставляться до запаху поту від людини. Людина працює щоденно біля землі, худоби, птахів і вони для неї виступають її середовищем, світом. Сільська людина сприймає усі запахи, так ненависні міський людині, як запах землі, яка годує людину. Адже відомо, що „у поті чола будеш здобувати свій хліб", — сказав Бог Адамові.

Правда, у попередні сторіччя дворяни не мали ванн, душових і навіть туалетів. Приймати гостя у своїй спальні, гардеробній під час задоволення „природних потреб" вважалося великою честю. Ми зустрічаємося з історичними пам'ятками у вигляді листів, де чоловік або коханець просить дружину або кохану почекати ще два дні, не миючись, оскільки він скоро повернеться з далекої подорожі. Запах людського тіла асоціювався з природністю і викликав статевий потяг.

У різних народів існує відмінне ставлення до дівочої цнотливості. У дівчини є природна ознака її фізичної чистоти — гімен, відсутня у чоловіка. В 20-ті роки минулого століття американські феміністки пропонували ввести на розгляд Сенату законопроект, згідно якого всім дівчаткам знищували б дівочий гімен. Правда, в християнській культурі цінність цнотливості завжди була дуже високою.

Правда, далеко не всі народи високо цінують дівочу цнотливість, Наприклад, щвчата таких країн, як Бразилія, Чілі, Індія втрачають свій гімен ще у дитинстві, оскільки ,іхні матері дуже енергійно їх купають, знищуючи ознаки дівочої цнотливості. А якщо у пор. Буг 3:19 якоїсь дівчинки гімен залишається до заміжжя, то чоловік і оточуючі вважають, що дівчинку виховували дуже погано і вона росла у бруді.

Людина певним чином підкоряється „соціальному правилу". Однією із відомих форм такого підкорення є манера вдягатися. Одяг, який вбирає людина є продовженням її тіла. Одяг — це певний інструмент, за допомогою якого людина підкоряється соціальному правилу. Костюм є певним засобом, завдяки якому біологічний індивід проектує себе на арену, соціального життя. У традиційних суспільствах за кожною соціальною кастою закріплювався певний тип одягу. В сучасних суспільствах важко визначити по одягу, у який вдягнена людина, до якої соціальної групи вона відноситься. Американський мільйонер може бути *4* вдягнутий у кайдашевий костюм. Сьогодні популярним є готовий одяг і ми часто класифікуємо людину, згідно того, у яких магазинах він куплений: дорогих чи дешевих.

Дослідження історії моди, життєвих стилів, способів виявлення людиною самої себе необхідні для дослідження процесу зміни суспільства.

Автомобіль або громадський транспорт також формують тіло людини. Цигарки, які ми палимо, портфель який ми носимо, капелюх або спортивна шапочка придають форму фізичному „портрету".

Досліджуючи техніку тіла, ми входимо у соціальний простір, який оточує людину. Відмінність суспільств одне від одного найяскравіше прослідковується під час занурення у практику щоденного життя. Відомий історик Ф. Дросель пише, що коли б ми пішли до Вольтера і довго з ним розмовляли, то не відчували б великого подиву. У плані ідей люди XVII ст. — наші сучасники; їх дух, їх пристрасті все ще залишаються достатньо близькими до наших, для того, щоб нам не відчувати себе в іншому світі. Але, якби господар Ферне залишив нас у себе на декілька днів, нас надзвичайно вразили б деталі щоденного життя, навіть його догляд за своєю особою. Між ним і нами виникла б жахлива безодня.

Люди нового суспільства, епохи підкоряються правилу, ходу, закону, поза межами якого їм важко залишитися людьми. Протест проти суспільних законів часто призводить до ізоляції. Іноді важко відповісти на вічне питання: чи має місце свобода людини у світі. Людська тілесність тою чи іншою мірою записана, окультурення, оформлена, ідентифікована різного типу ідентифікаційними номерами, документами. Всі ці інструменти виступають частинами символічного соціального коду. Крик дитини, крик божевільного, крик душі, яка перебуває у стані відчаю, крик людини, підданої тортурам порушує закони соціального буття. Соціальний код і закон змушують людину тримати тіло в межах норми, „промовляти порядок" (С. Дюркгейм). Фактично людина, як правило, прагне виглядати „нормально".

У XX ст. дослідники людини говорять про „запис закону на тілі" (М.Фуко, М. Де Серпто та інші). Способи записування з давніх давен вивчалися соціальною та культурною антропологією. Інструменти запису є найрізноманітнішими. У дописемних культурах, де відсутні спеціалізовані інститути, запис відчувається безпосередньо на тілі з допомогою розфарбування або татуювальної голки. Ніж, за допомогою якого наносять шрами при ініціації, служить тій же цілі. Можна згадати довгу історію різки. Сучасний * діапазон цих інструментів у наш час включає поліцейські палиці і кайданки, клітку для підсудного в залі суду, в'язниці. За допомогою цих об'єктів і предметів держава вписує в тіло людини силу закону. Нам приписують шанувати слуг закону, їх вбрання, предмети фізичного впливу на тіло, застерігають щодо небажаності протидії службовим особам. Шекспір говорив, що "шкіра раба — це пергамент, на якому господар пише свої письмена, ^а штурхани — це чорнила". Тіло — це метафора книги.

Мама виховує дитину, використовуючи той самий пергамент і чорнила. Дитина відповідає криком-протестом проти материнської волі, яка часто скерована проти природних потягів дитини: пізнавати речі, людей, себе.

Західна соціальна антропологія (етнологія) записана на просторі людських тіл людей незахідних суспільств. Суспільству не вистачає паперу і свій закон воно записує на тілі. Страждання і задоволення — це ті почуття,

які допомагають тримати тіло у межах асоціального закону. Людина страждає від примусу і відчуває задоволення від ідентифікації себе суспільством. Людина стає законним словом соціальної мови, фрагментом анонімного тексту, який приносить їй то огиду, то зневагу, то насолоду і бажання служити. Друкований текст лише повторює цей двоякий досвід тіла, на якому пишеться закон. Закон обов'язково і завжди вписаний у тіло, інакше він втрачає силу закону.

Закон трансформує людські тіла в таблиці закону, в живі схеми правил і порядку. Для Канта і Гегеля навіть не існує закону, доки не з'являється інститут смертної кари. Деструкція тіла є гарантом підкорення людини законові. Закон є основою юридичного корпусу (лат. согриз — тіло, зібрання, систему законів, сукупність людей, структурне ціле тощо).

Ідентичність людини передбачає множинність практик — тілесних, поведінкових. Людина, відповідаючи на запитання: „Хто ти такий?" не лише використовує слова, але і певний спосіб дії. Існує відоме прислів'я: „Скажи мені, хто твої друзі, і я скажу, хто ти". Людина вдягається певним чином, їсть, проводить дозвілля, вибирає собі друзів, дружину, чоловіка і усе своє оточення, її поведінка репрезентує її саму. У Правда, відомий французький антрополог М.Тур'є у своїй праці „Тіло" пише, що: "Сьогодні стає важко визначити людину по її манерах одягатися. Уніформа виходить з моди. Навіть священики вдягаються як звичайні люди. А після Бріджит Бордо і Мерлін Монро навряд чи хто зможе стати „ідолом". Навіть статеву приналежність людини важко сьогодні визначити. Мені доводилося відвідувати й ліцеї. Так, ось розмовляючи з учнями молодших класів, я дуже часто впадав у сумнів: хто це, хлопчик чи дівчинка? Одинакова зачіска, джинси, спробуй, розберися. Після того, як я декілька разів потрапив у незручне становище і був безжально висміяний, я вже не ризикував легковажно кидатися словами „месьє" або „мадемуазель". Раптом знову попаду пальцем у небо?"

Філософ запитує, чи означає це кінець теоретикам? Дійсно, сьогодні кожна людина свобідна бути такою, якою хоче, може скинути маску, маскарадний костюм і будь-яку уніформу. На думку М. Тур'є стверджувати подібне можна з великою обережністю, оскільки, не виключено, що саме зараз, в процесі сутінок масок, таємно визріває „нова модель" і ось-ось нав'яже себе, втілиться в особливість, яка втратила схильність. Але, у крайньому випадку, в наші дні мало хто сумнівається у штучності і поверховості будь-яких теоретиків. Набагато гірше коли їх приймають за вічні істини, закони природи, платонівські ідеї. Тіло — це форма протесту людини проти обставин, закону, державних структур. Самозапалювання шахтарів, самогубства молодих людей і пенсіонерів, факти колективного суїциду вказують на те, що людина назавжди свідомо розуміє цінність і значимість свого тіла для закону і використовує його як засіб протесту. Тіло — це певна знакова система, символічна форма буття. Тіло — інструмент, знаряддя, символ, знак, текст. Тіло — це апарат класифікації, метафора структурованої системи.

у Сучасна людина зіткнулася з проблемою самоідентифікації себе як статі. Англійські лікарі вважають, що через деякий час чоловіки — трансексуали зможуть народжувати дітей. Лікар Уінтон, вважає, що протікання вагітності у чоловіка подібне до позаматкової вагітності жінки, але при умові забезпечення достатньої гормональної підтримки чоловік зможе народити дитину.

Його підтримує лікар Саймон Фітель, керівник центру репродукції в Нотінгемі, який вважає, що причин, які перешкоджали б чоловікові виношувати дитину, зараз немає, .оскільки людський організм може створити необхідні умови для розвитку людського зародку. У Правда, не всі англійські лікарі настільки оптимістично переконані у вірності вибраного шляху. Професор Ян Крафт вважає, що не вартує чинити насильства над природою, оскільки одними із наслідків можуть бути психічні розлади, хірургічне втручання, гормональна перебудова організму, що можуть нанести велику шкоду не лише чоловічому організму, але й дитячому також.

Завідуючий відділом психологічної допомоги сім'ї центру „Медицина і репродукція" психотерапевт-сексопатолог Микола Олійников вважає, що люди мають право експериментувати зі своїм тілом, заради майбутньої єдності тіла і духа.

Він вважає, що подібна реконструкція чоловічого тіла в жіноче допоможе трансексуалам уникнути хірургічного втручання з метою зміни статі. Природа сама по собі, завдяки згоді чоловіка виконувати репродуктивну функцію, змінить його стать на жіночу. На користь цього рішення він приводить аргумент, згідно якого хірургічне втручання в організм трансексуала по реорганізації його статі часто показує, що навіть психічно здорові трансексуали не витримають надзвичайно важкого морального навантаження і закінчують життя самогубством. І саме тому, признавши за чоловіками-трансексуалами право народжувати, суспільство сприяє зникненню такого явища у "їх середовищі, як суїцид.

Любов Васеленко, науковий співробітник лабораторії клінічної ендокринології лабораторії МНИ психіатрії ім. Ганнушкіна, висловлюється ще категоричніше. На її думку, бажання чоловіка народити дитину можна вважати психічним відхиленням, яке називається трансексулізм. Медицина не може гарантувати повноцінного розвитку дитини в лоні трансексуала. Природа створила жінку як істоту, на яку покладена репродуктивна функція. І саме тому не вартує корегувати закони природи; є набагато корисніше і безпечніше провести психокорекційну та психотерапевтичну роботу, ніж ступати на шлях боротьби з природою.

XX сторіччя — це сторіччя великих експериментів: тоталітаризм, фашизм, геноцид, расизм, боротьба із власною статтю. Людське тіло зазнає насилля з боку самої людини. Тіло — це останній бастіон, який залишився непереможним. Людина хоче обдурити природу і нав'язати їй свої устремління і бажання. Ми, неначе, забули про обережність. Людина хоче жити довго і тому намагається створити свій власний світ, чоловік хоче народжувати дітей, не питаючи згоди в них.

Тіло дароване людині Богом, як оселя душі і духа. Плюндруючи своє тіло, людина знущається над своєю душею, змушуючи її зануритися в темні безодні ірраціонального.

Бог зробив людину причетною до безсмертя завдяки народженню дітей. Саме про це юворив 1 їлатон у своєму діалозі „Бенкет". Жінка під час вптнос-п вважається святою, оскільки носить у своєму лоні нове життя. Чоловік причетний до безсмертя також, оскільки його сім'я, освячене Богом, дає нове життя. Невже заради своєї гордині людина хоче сплюндрувати святість, яка дарована їй? Ми хочемо відмовитися від шляху продовження людського роду, який перевірений мудрістю людської історії. У процесі таких роздумів як не згадати есхалогічні теорії християнства. Людина неначе імпульсивне, гарячкувате підштовхує час апокаліпсису.

Древньокитайська, древньоєгипетська культура давно знала, що світ життя і світ смерті рівнозначні, хоч і розділені певною лінією. Сучасна людина хоче втрутитися у вічні закони буття і таке бажання не може принести спокою, щастя. Душевний спокій назавжди покидає нерозумного бунтівника. Не даремно, у християнстві гординя — це причина усіх страждань і найбільший гріх.

Висновок

Філософія, як наука, існує єдино завдяки своїй незавершеності. Якщо точні науки, розвиваючись поступово, дають постійні й тривалі відповіді на запитання, цього**.**

Ми не можемо нав’язати філософії, її питання актуальні та контраверсіині завжди. *Що таке людина?* ІЦе від Сократа безліч умів намагалися дати відповідь на це запитання. Та все ж, усі ці спроби не пішли далі його власного вирішення даної проблеми. Біологічна природа людини не в змозі дати відповідь на це. Природа людини істотно відрізняється від природи фізичних тіл і явищ. Людина, хоч і є істотою природною, та все ж виходить поза межі природного життя завдяки свідомості. Свідомість робить її людиною. І саме свідомість не дає їй "жити спокійно". Починаючи від найдревніших мудреців, і закінчуючи сучасними віяннями та течіями, ми слідували полем людської думки про саму себе. Вирізняючи основне, сказати, що саме походження людини, та зокрема статевості, не має прямого пояснення. Статевість, притаманна практично всьому живому на землі. Та людина, здатна до мислення, до всього ще й *усвідомлює* своє статеву ідентичність. Статевість, на нашу думку, є основним елементом буття, оскільки вона першооснова і фундамент його ж. Безстатевим є один Бог, котрий посідає буття в самого собі і поєднує в собі чоловіче і жіноче, батьківство і материнство. Тому й перший чоловік — Адам — був сотворений не мужем, а дівою, андрогіном у певному розумінні. Образ Божий — не чоловік, і не жінка, а діва. Древні ікони тому свідки, — на них ніколи немає виразно чоловічих або жіночих рис обличчя і тіла. Тому й Христос, відновивши упалий людський образ, став *пан-Адамом,* все-людиною, — як Новий Адам.

На шляху пізнання людиною самої себе не останню роль відіграє тіло. Воно бо не є лишень біологічною системою, певним механізмом чи наслідком "мутацій" у природі. Тіло глибоко екзистенціальне за своєю суттю. Можна сказати, що людина — це тіло, не плутаючи навпаки. Воно — перший образ індивіду. На шляху розуміння особи перш за все випливає тілесність. "Я" — це моє тіло і моя особистість. Що ж можна сказати сьогодні, на порозі III тисячоліття про теорії? Сьогодні кожен вільний у своєму виборі ¯ бути таким, яким він (чи вона) хоче. Чи це кінець Дгоретикам? Хто зна. Можливо, саме тепер, у цім гармидері й сутінках визріває нова модель людини, нова ідея чи теорія, забута або й незнана, яка не забариться заявити про себе. Можливо. Та все ж, нині вже мало хто сумнівається в штучності та поверховості будь-яких теорій. Важливо лишень не сприймати їх за вічні істини, закони Природи. Тоді жодна ідея "над" чи "гіпер" людства не матиме шансів на виживання. Наприкінці хочемо сказати ще кілька слів про *надію.* Звичайно, будь-яка праця, що стосується усього тут сказаного, ніколи не зможе бути завершальною. Допоки житиме на Землі людина, все, що стосується її, — соціум, політика, наука, культура, все розвиватиметься. А найперше розвивається людська свідомість. Завдяки інформативному навантаженню, завдяки постійному збільшенню "людської бази даних", мислення людини самої себе ст.є все глибшим і заходять все далі.